

ПРЕДГОВОР

Хришћанство је религија у којој велики значај имају историјски догађаји (или оно за шта се верује да су историјски догађаји). Једно од изворишта таквог убеђења је Стари завет који проповеда о односима људи и Бога и његовог изабраног народа, Јевреја. Друго је чврсто веровање, које су правоверни хришћани бранили од гностичких хришћана, да је Исуса заиста родила жена, да је живео као реални човек, умро на крсту и вазнео се из мртвих. Од првог нараштаја хришћани су себе схватили на историјски начин. Прича о Исусовом животу и учењу не припада филозофским трактатима већ „причама“ – Јеванђељима – које су описивале место, време и прилике и садржавале и друге историјске податке. Историја покрета који је прихватио Исуса као свог оснивача – меродавна црквена историја – настала је већ крајем 1. века са Лукиним *Делима апостолским*. Лука није имао непосредних настављача. Ниједан црквени писац 2. или 3. века није саставио историју у правом смислу речи, иако су многи бележили историјске детаље, укључујући смењивање епископа, свађе око вероисповести унутар хришћанске заједнице, ширење њихове религије и прогоне које су спроводиле римске власти. Прва потпунија црквена историја била је *Historia Ecclesiastica* епископа Јевсевија из Цезареје (око 260–339), који је био свестан да обавља пионирски посао у настојању да забележи историјски развој Цркве.¹

¹ Јевсевије Цезарејски, *The History of the Church*, енгл. прев. G. A. Williamson, London 1965, репр. 1988.

Јевсевије је имао неколико наследника у 4. и 5. веку, укључујући Сократа, Созомена, Теодорета и Евагрија, који су писали на грчком.² Између 8. и 15. века настаје обиље историја цркве разних врста – историје манастира, епископија, папства, верских редова. Њихови писци нису сматрали да живе у времену које ми означавамо као „средњи век“. Обично су веровали да живе у шестом и последњем раздобљу историје човечанства, које је Божјим планом било повезано са претходним епохама и кретало се, брже или спорије, ка крају времена.³

Тек у 15. веку, када су ренесансни хуманисти поделили европску историју у три целине – античку, средњовековну и модерну – могао је да се оствари концепт повести Цркве у њеном средњем или средњовековном добу (*media aetas*). Однос хуманиста према средњовековном раздобљу био је уопштено негативан. Доживљавали су *media aetas* као епоху мрачњаштва и варварства која их је одвајала од античког света. Црква тог варварског времена била је, према њиховом мишљењу, такође неука и искварена. Преписке о својствима Цркве у средњем веку постајале су све узаврелије током 16. века, када су се римокатолици, лутерани, калвинисти, англиканци и други спорили о природи Цркве и користили историјске аргументе да подупру своја гледишта.

Проучавање средњовековне Цркве почиње у 16. веку, као подухват огромних размера и дугог трајања. Одувек су, а и сада су, дела која су се односила на црквену историју писана на више језика: главни језик интелектуалног живота и религије на средњовековном западу био је латински, а на хришћанском истоку грчки. Савремена научна дела високе вредности настају на готово свим европским и неким неевропским језицима. У годи-

² G. F. Chesnut, *The First Christian Histories: Eusebius, Socrates, Sozomen, Theodoret and Evagrius*, Macon Ga. 1986.

³ B. Smalley, *Historians in the Middle Ages*, London 1974, даје кратак, лепо илустрован преглед о врстама средњовековних историјских списа и интелектуалној средини унутар које су стварали средњовековни повесничари.

шњој библиографији коју објављује *Revue d'histoire ecclésiastique*, током последњих пет година појавило се 7 524 наслова, од којих се 40% односило на средњовековну Цркву.

С обзиром на обиље извора и савремену литературу, писање историје средњовековне Цркве у оквиру једног тома средњег обима може изгледати претенциозно. Главно оправдање које могу да наведем јесте да сам током сопствених предавања увидео да постоји потреба за таквим радом. Поред тога, заинтересовани људи често су ми тражили да им препоручим шта да прочитају о средњовековној Цркви што би истовремено било и поуздано и лако схватљиво. Намера ове књиге јесте да послужи као увод почетницима, и то онима који не владају ни латинским ништи већим бројем модерних језика. Са великим жаљењем, ограничио сам напомене и препоруке за читање скоро искључиво на дела на енглеском језику, пошто сам желео да обезбедим заинтересованим студентима изворе и другу литературу које би лако могли да читају. Изабрао сам, готово увек, да цитирам радове који ће бити корисни почетнику који жели детаљније да проучи одређено питање. Ако би студенти прочитали све оно што сам навео у *препоручама за читање* и научној апаратури, научили би много о средњовековној Цркви. Неким читаоцима недостајаће шири приказ источног хришћанства или важних историјских личности. Разумем њихово становиште, но морао сам да будем селективан у избору тема. Посветио сам пажњу Западној цркви и дао предност идејама и правцима над личностима.

За читаоце који воле другачију обраду историје средњовековне Цркве постоји мноштво сваковрсних облика и прилаза. Препоручићу само неколико. W. Walker, R. Norris, D. W. Lotz, R. T. Handy (*A History of the Christian Church*, 4th ed. New York 1985), дају потпуну историју Цркве на око 750 густо штампаних страна, од чега је 200 страна посвећено средњем веку. Нараштаји студента користили су M. Deansly, *The Medieval Church 590–1500*, први пут објављену 1925, а која је доживела девето, репринт издање с исправкама у Лондону 1972. D. Knowles, D. Obolensky

(*The Middle Age*, *The Christian Centuries* 3, London – New York 1969) пружају хронолошки приступ и велику пажњу посвећују источном хришћанству. В. Hamilton (*Religion in the Medieval West*, London 1986) прилази предмету по темама. R. W. Southern (*Western Society and the Church in the Middle Ages*, *The Pelican History of the Church* 3, Harmondsworth Middlesex 1970) по свом приступу делимично је хронолошка, а делимично тематска студија. Саутернова књига је бриљантна, али захтева од читаоца велика предзнања.

Историја теологије није истоветна са повешћу Цркве. Познавање историје теологије, међутим, веома је корисно студентима који проучавају историју Цркве. Ископан приказ историје древне, западне и источне средњовековне теологије налазимо код J. Pelikan, *The Christian Tradition: A History of the Development of Doctrine*, vol 1: *The Emergence of the Catholic Tradition (100–600)*, Chicago Ill. 1971; vol 2: *The Spirit of Eastern Christendom (600–1700)*, Chicago Ill. 1974; vol 3: *The Growth of Medieval Theology (600–1300)*, Chicago Ill. 1978; vol 4: *Reformation of Church and Dogma (1300–1700)*, Chicago Ill. 1981. За амбициозног читатеља са знањем француског ту су А. Fliche, V. Martin, *Histoire de l'Eglise depuis les origines jusqu'à nos jours*, 1934– , у 21 тому, од којих томови 3–15 обрађују средњовековну Цркву. Нажалост, не постоји њихов превод на енглески. Вишетомни *Handbuch der Kirchengeschichte*, прир. Х. Једин, преведен је на енглески као *History of the Church*, 10 vols, прир. Н. Jedin, J. Dolan, London 1980–81. Томови 2–4 односе се на средњи век.

Почетнику је каткад потребан добар приручник да попуни празнине и одреди појмове. Одлична књига на око 1 500 страна је *Oxford Dictionary of the Christian Church*, прир. F. L. Cross, 2nd ed. репр. с исправкама, прир. F. L. Cross, E. A. Livingstone, Oxford 1977. Такође постоје многе учене енциклопедије на многим језицима које сажето приказују тему и упућују читаоца на изворе и савремене радове. Нарочито су корисни за читаоце с англофонског подручја *Dictionary of the Middle Ages*, 13 vol, New

York 1982–89, и *New Catholic Encyclopedia*, 15 vol. и 3 додатка, New York 1967–87. Најважнији пут ка продубљивању знања води преко читања извора. Корисна збирка извора преведена је на енглески код М. W. Baldwin, *Christianity Through the Thirteenth Century*, New York 1970. *Readings in Church History*, vol. 1, прир. С. Вапу, Paramus NJ 1960, садржи велики број преведених извора за епоху од 1. до 15. века. *Documents of the Christian Church*, 2nd edn. прир. Н. Bettenson, Oxford 1963, 1–182, имају добар избор античких и средњовековних извора, као и извора из историје и теологије. *The Library of the Christian Classics*, 26 vol. Philadelphia Pa. 1953–66, доноси савремене преводе на енглески многих важних античких, средњовековних и ранонововековних дела која се односе на црквену историју и теологију. Ако није другачије напоменуто, преводи извора у овој књизи су моји. Дужи библијски наводи су из *The Jerusalem Bible, Readers' Edition*, copyright by Doubleday & Co., Garden City NY 1968.

На крају, желим да захвалим многим људима на њиховим саветима и подршци. Један део посла на овој књизи обављен је 1987/8. уз подршку National Endowment for the Humanities и Institute for Advanced Study у Принстону, Њу Џерси. Захваљан сам Department of History и College of Humanities са Ohio State University, који су свесрдно подржавали мој рад током многих година. Желим да захвалим Лоренсу Дугану (Lawrence Duggan), Џону ван Енгену (John Van Engen) и Томасу Ф. К. Ноблу (Thomas F. X. Noble) на саветима и корисним примедбама. Такође сам захвалан студентима и постдипломцима са Ohio State University који су слушали, и критиковали, моја предавања о средњовековној Цркви скоро двадесет година. Захваљујем Longman Academic Department које ми је пружило прилику да напишем овакво дело. Избор тема, интерпретација и погрешке искључиво су моји.